

Cap a una pedagogia de l'esport*

Alexandre Sanvisens i Marfull *

Importància i actualitat de l'esport

L'historiador dels esports Karl Diem, parlant de la importància i creixement de l'esport, diu: "L'esport modern tan sols té un segle i mig d'existència. En aquest temps ha conquerit el món. S'ha convertit en una realitat que no podem ignorar, amb expressió unitària, i amb les seves normes, termes, esperit, avantatges i defectes. Els seus efectes són molt variats: n'hi ha de purs i impurs, de valuosos i perjudicials, de bons i de dolents" (DIEM, 1966).

Certament, l'esport ve a ser un d'aquests fenòmens que rodegen l'home modern, que formen part del seva vida, que acompanyen la seva quotidianitat. Per la remarcable importància que té l'esport des del punt de vista social, polític i econòmic, dels nostres temps se n'ha dit l'"era de l'esport". En aquest sentit, l'autor francès François Mauriac, immediatament després dels Jocs Olímpics de Roma, el 1960, proclamava des de la revista *L'Express* que el segle xx era el segle de l'esport.

Es pot veure de moltes maneres l'impacte de l'esport en la societat moderna. Donada la seva enorme importància social i cultural, ofereix indubtable interès científic. Interessa, no cal dir-ho, la Sociologia, perquè es tracta d'un fet, d'un fenomen social que es dona en la nostra societat i que hi adquireix la seva expressió, la seva força i la seva repercussió. Interessa també l'Antropologia –especialment l'Antro-

* El text correspon a la conferència pronunciada a la Facultat de Pedagogia de Barcelona el dia 23 de maig de 1989, amb el títol *Pedagogia de l'Esport*. Posteriorment he afegit les "Referències bibliogràfiques".

* Alexandre Sanvisens i Marfull. Degà Honorari de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona. President de la Societat d'Estudis d'Educació, Tecnologia i Comunicació. Autor de *Cibernètica de lo Humano*. Barcelona, Oikos-Tau, 1984; *Introducción a la Pedagogia* (Coord.), Barcelona, Barcanova, 1984 i 1987; *Prospectiva de l'Educació i el seu Currículum*, Barcelona, Blanquerna, 1988.

pologia Cultural– i la Psicologia –sobretot la Psicologia Social–, ja que afecta el comportament de les persones i la vida dels pobles i els grups humans. Certament interessa també l'Economia, per la seva incidència en el camp econòmic, i la Política, que forçosament es veu obligada a ocupar-se'n fins a arribar a intentar regular-lo i administrar-lo. El Dret, l'Ergonomia –o ciència del treball–, la Teoria de l'Organització, la Medicina, la Història, la Literatura i altres ciències també tenen relació, poc o molt, en tot o en part, amb aquest fet tan important (CAGIGAL, 1975). A voltes, té un interès lingüístic i terminològic, fins i tot d'ordre pràctic (BAÑERES- SEABRA- BONET, 1989).

Interès pedagògic. Síntesi històrica

És evident que també interessa, i molt, la Pedagogia i les Ciències de l'Educació en general. Perquè es relaciona i fins gairebé s'identifica amb l'Educació Física, indispensable en l'educació integral de l'home. I perquè, a més, en el nostre temps, tots els esports requereixen una preparació especial; i, per part seva, els seus preparadors, els àrbitres, fins i tot els directius, necessiten tanmateix una determinada preparació, una formació adequada. S'ha de dir, alhora, que, en certa manera, els seus crítics i el seu públic requereixen una preparació pertinent. Ningú no entén l'esport ni el pot jutjar, comprendre i valorar sense preparar-se, sense formar-se. Pot ser una formació espontània, realitzada en el propi contacte amb el món esportiu, o bé conscient i sistemàtica, realitzada d'acord amb unes normes i un estudi més o menys científics. Són, doncs, diferents instàncies que ens porten a la necessitat d'una formació esportiva. L'esport entra en la nostra vida, en els nostres actes, en els nostres costums. Forma part de la nostra cultura. La Pedagogia se sent afectada per aquest gran fet i ha d'aportar el seu esforç i el seu estudi per contribuir a conèixer-lo i optimitzar-lo (CAZORLA, 1979).

Aquest interès educatiu i pedagògic de l'esport no ve d'ara. Es comprova al llarg de la història. Els antics grecs –per exemple, Esparta, i per part dels filòsofs, Plató– ja destacaren aquesta dimensió, lligant-la a la dimensió corporal, a l'educació física, a l'educació militar (ensinistrament corporal, preparació física, instrucció militar) i, fins i tot, a l'educació general humana. Sembla que, després, en temps medievals, no fou objecte de preocupació educativa i pedagògica, donada la poca importància, per no dir el rebuig total, que es concedia al cos en la consideració teològica, filosòfica i científica.

En tot cas, hi hauria tan sols una preocupació per la preparació física en la pràctica de les lluites i tornejos a la cavalleria. La Pedagogia gairebé no se n'ocupa. L'interès es reprèn a partir del Renaixement, amb la recuperació dels valors clàssics, amb l'humanisme modern, que concedeix a l'home –l'home total– un paper primordial. Es passaria d'un "teocentrisme" a un "antropocentrisme" i se n'anirien destacant i a poc a poc cultivant els diferents aspectes de la naturalesa humana, físics i psíquics. L'educació humanística, al llarg dels temps, ha tractat d'aconseguir la plenitud de l'home mitjançant el cultiu dels valors genuïnament humans (JEWETT, 1975). Amb aquest cultiu hi entren, a més de les virtuts individuals i socials, altres dimensions humanes, com l'enfortiment corporal i la bellesa física. La frase clàssica *Mens sana in corpore sano* sintetitzava aquest orientació (HAAG, 1978).

En el segle XVIII, amb els ideals un xic romàntics de Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), exposats sobretot en el seu *Emili*, es proposa una reforma educativa –el que se n'ha dit "païdocentrisme"– i el retorn de l'home a la naturalesa. És el naturalisme roussonià, que portava implícit el cultiu corporal a més de l'intel·lectual, afectiu i moral. La Pedagogia ha de cuidar, ha de cultivar la naturalesa humana, física i psíquica. Entre els que en aquest sentit seguien Rousseau trobem el pedagog alemany Johann Bernhard Basedow (1723-1790), que creà el moviment anomenat "filantropisme", defensor de l'educació activa i humanística, amb un cert caràcter utilitari. (Recordem que, en la seva conferència, el professor Betancor feia esment de la importància del filantropisme en la història de la higiene i de l'educació física (BETANCOR, 1989)). Poc després, el gran pedagog suís Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827), que assenyalava cinc elements fonamentals en el procés educatiu –espontaneïtat, intuïció, mètode, equilibri de forces i col·lectivitat–, estableix la idea de l'educació física com una part integrant de l'educació general. Posa els fonaments d'aquesta educació general, de l'educació social, de l'educació afectiva i de l'educació física. Pestalozzi és un notable precursor del desenvolupament escolar de l'educació física i de les diverses tendències que en aquest àmbit han sorgit (DIXON et al.; 1981). Hem de posar en relleu que, a Tarragona, el 1805, M. Voitel, professor suís, obrí una escola pestalozziana lligada a l'instrucció militar; més tard, una altra a Santander, per preparar mestres. El 1806 fundà a Madrid el Real Instituto Pestalozziano, amb bons resultats pràctics. Naturalment, propagà i posà en pràctica els principis pestalozzians sobre l'educació física (SUREDA GARCÍA, 1985). Francesc Amorós Ondeano (1770-1848), polític, militar i educador espanyol, nascut a València, es destacà en aquesta direcció i fou nomenat director d'aquell Institut el 1807. A Espanya, i després a França, desenvolupà un mètode d'edu-

cació física i impulsà la difusió de la gimnàstica, amb exercicis rítmics, graduats i harmònics per al desenrotllament del cos i de l'esperit. L'educació física, en diverses direccions, ja havia començat i en certa manera, amb ella, l'educació esportiva.

Cal remarcar, en aquesta breu indicació històrica sobre la preocupació educativa de la formació física i fins i tot de l'educació esportiva, l'aportació eficaç de la gimnàstica sueca i el paper de pioner i gran impulsor pedagògic del joc, el clergue i educador anglès Thomas Arnold (1795-1842) (ARNOLD, 1940). Director de l'escola de la població de Rugby, donava importància al joc esportiu per contribuir a la formació de caràcter. Així naixia, en un sentit diguem-ne físicopsíquico-moral, la Pedagogia de l'Esport (GILLET, 1949; DIEM, 1966; DIXON et al., 1981).

Hi havien influït, des de Lluís Vives, Rabelais, Comenius i altres, fins a Rousseau, Pestalozzi, Basedow, Salzmann, Tirsch i després l'espanyol Amorós, els alemanys Guts-Muts i Jahn, el suec Ling i, com hem dit abans, l'anglès Arnold.

A principis del nostre segle, el francès Pierre de Fredi, baró de Coubertin, impulsor dels Jocs Olímpics moderns (KILLANIN-RODDA, 1984), publicava una *Pédagogie sportive* (COUBERTIN, 1922). La cosa estava en marxa. Tots els elements han estat donats i, en bona part, desenvolupats. El segle xx ha redescobert l'esport com un fenomen de masses, com un espectacle comunitari, com una dimensió cultural important; la pedagogia esportiva té un seguit d'experiències i una bona quantitat d'estudis, que anirà creixent i perfeccionant-se, en les seves dimensions teòriques i pràctiques. Farà falta, en aquest final de segle, sintetitzar o, millor, sistematitzar els estudis i les experiències per arrodonir i dinamitzar aquest important aspecte pedagògic i cultural.

Puntualitzacions sobre l'educació física i esportiva

Ens caldrà puntualitzar alguns aspectes de l'educació física i esportiva de cara a parlar d'una Pedagogia de l'Esport i de la seva formalització sistemàtica, en un sentit humanístic.

S'ha entès per Educació Física, en principi, l'educació del moviment i pel moviment, i també l'educació produïda amb especial atenció a les capacitats i activitats corporals de la persona (JACOBSON-VALENTINE,

1986). Cal precisar que l'Educació Física és, abans que res, educació, no pas simple ensinistrament corporal. És una acció o tasca educativa que es refereix a la persona, no solament al seu cos. Pretén un enriquiment de la persona mitjançant la vivència del propi cos. En aquest segle la consideració més estesa de l'Educació Física es vincula amb l'esport. I, com aquest, ha estat avaluada per l'eficàcia aconseguida; però això no és suficient ni sempre encertat. No n'hi ha prou amb una consideració merament pragmàtica o pragmatista de l'educació física i de l'esport (HAAG-NIXON, 1989 (1990)).

L'home ha de ser educat en el desenvolupament de les seves facultats i capacitats, atenent a la triple relació: *a.* amb si mateix (bioantropològica); *b.* amb l'altre ésser humà (social); i *c.* amb el món que l'envolta (cosmològica). És un accés introspectiu, comunitari i còsmic o ambiental. En la mateixa entrada d'aquest triple accés hi ha la sensoperceptivitat; per això es pot dir que, en el propi començament de l'educació, s'hi troba l'educació física (NIXON-JEWET, 1980). Com ha estat indicat magistralment per J. M^a Cagigal, aquesta tracta d'aconseguir principalment quatre objectius:

1) *Millorament corporal* (fisiològic, anatòmic, biomecànic, neuromuscular, fisiorítmic, etc.).

2) *Ajuda a l'equilibri personal* (coneixement vivencial del cos; adquisició de patrons bàsics de moviment, de coordinació motriu; assumptió del propi "esquema corporal"; aprenentatge de gestos útils per a la vida; adquisició de conductes corporals gratificadores; correcció de desviaments físico-conductuals, etc.).

3) *Adaptació al medi físic, a l'espai* (capacitació per aprendre noves tasques, per suportar, manejar, rebre, interceptar, llençar objectes; elaboració d'un correcte esquema espacial; bona captació situacional i temporal, etc.).

4) *Integració al món social* (capacitats corporals d'expressió i comunicació; hàbits d'acció; conductes corporals demanades per la societat en què es viu; pràctica dels esports; dances vigents; enriquiment de la vida de grup mitjançant conductes corporals; manifestacions corporals col·lectives de distracció, d'ajuda, d'acreciment cultural, etc.).

El procés educatiu en aquest camp ha sofert algunes vicissituds (CAGIGAL, 1983; PIÉRON, 1989 (1990)). L'educació física ha estat en la modernitat bàsicament lligada als moviments gimnàstics dels segles XVIII i XIX o bé a corrents de justificació científica (primer al fisiologisme o anatomisme, després al pedagogisme i últimament a les tendències d'expressivitat corporal (GERBER, 1971). També, per

raons socio-històriques, s'ha vist lligada a tendències militaristes o, per altre cantó, a filosofies filantròpiques. Després ha anat evolucionant, d'acord amb certs principis pedagògics (SEYBOLD, 1974).

Quant a l'esport, que sembla en principi lligat a l'exercici físic en tant que en persegueix l'*eficàcia* –molt sovint interessada i a voltes desviada–, i també al *joc* i a la *competitivitat*, que arriba a extrems gairebé inhumans, convé restablir el seu sentit humà i formatiu, com l'exercici físic practicat conseqüentment, àdhuc, tant com sigui possible, sistemàticament, amb finalitat de desenvolupament integral de la persona. Pot professionalitzar-se, però no cal pas, ni de bon tros. No cal dir que no està lligat per si mateix a l'espectacle –l'espectacle esportiu–, sinó que enllaça amb la pràctica de tasques organitzades d'exercici físic, de jocs corporals, amb caràcter individual o amb la formació d'equips que cooperen al desenvolupament corporal i total de les persones. Així, en aquesta mesura, pot lligar-se a competicions, sense desvirtuar el seu sentit humà i de bona relació social (LOWE et al., 1978).

Quan parlem d'educació esportiva en aquest sentit, ho fem amb referència a una educació física organitzada, qualificada i, si és possible, també, reglamentada i sistematitzada en categories de pràctiques físiques (esports) i molt sovint en equips i societats que tracten de promoure aquelles categories, promovent alhora competicions esportives. Aquestes, no obstant, amb freqüència esdevenen massa exarcebades, perseguint objectius merament econòmics, nacionalistes, de prestigi social o d'interessos de grup. L'educació esportiva, pel seu caràcter d'educació, ha de fugir d'aquesta exarcebació i desviament, d'aquests interessos aliens, i alienants, cercant només la formació i millorament de la persona. Com es pot desprendre del que hem dit, les actituds cap a l'esport i cap a l'educació esportiva estan lligades estretament a les actituds cap a l'educació física (BIELEFELD 1989 (1990)). No es tracta tan sols d'un culte al cos (MIRANDA, 1990), sinó d'una cultura física i esportiva, de base antropològica i amb finalitat educativa personal i fins i tot social (CALLEDÀ, 1981).

L'educació en l'esport és possible, doncs, en la mesura que ho és l'educació física, recolzant en l'educabilitat de la persona, i en tant que correlativament ho són educació cognitiva, afectiva, estètica, moral i social. Ja hem dit que l'esport és l'exercici físic organitzat, qualificat i, fins a un cert punt, sistematitzat; l'educació esportiva serà, per tant, l'educació física organitzada per categories i, en tot cas, per equips, d'acord amb criteris racionals de formació humana, que persegueix un desenvolupament harmònic i integral de la persona (PIÉRON, 1982, 1988)

Justificació d'una pedagogia de l'esport. Dimensions

Si admetem la realitat de l'esport –com a fenomen humà, social i cultural– i admetem també la seva educabilitat, o sigui, la possibilitat de l'educació en l'esport, l'*educació esportiva*, admetrem alhora la possibilitat i la realitat d'una *Pedagogia de l'Esport*. Així podem dir que l'educació esportiva justifica la Pedagogia de l'Esport, de la mateixa manera que l'educació –el fet de l'educació, el procés de l'educació, la realitat de l'educació– justifica la Pedagogia. La Pedagogia tracta de l'educació –és l'estudi, tractament de l'educació– i perquè hi ha educació, perquè es fa i es pot fer educació, hi ha i es pot fer Pedagogia. Així, també, perquè hi ha i es pot fer educació esportiva, hi ha, es pot fer i cal fer Pedagogia Esportiva o de l'Esport. Per conèixer aquella educació, per millorar-la, per perfeccionar-la. Es constitueix, per tant, justificadament, com un estudi o tractament de l'educació esportiva.

Aquesta Pedagogia de l'Esport és una Pedagogia Especial, com ho és, o ho són, la Pedagogia de l'Art, la Pedagogia de la Música, la Pedagogia Sexual, la Pedagogia Jurídica, la Pedagogia del Treball, la Pedagogia Sanitària, etc. Molts entenen per Pedagogia Especial únicament la Pedagogia Curativa o Terapèutica –també s'anomena Educació Especial, denominació que s'ha anat difonent. Però no hi ha dubte que el terme "especial" és més ampli; pot comprendre moltes modalitats i aspectes: així tenim l'Educació Sanitària (abans esmentada), l'Educació de la Delinqüència, dels Minusvàlids, de la Vellesa... l'educació en un art o en una tècnica específica, etc. Si pensem que es pot arrencar d'una base general o troncal, la Pedagogia com a estudi de l'educació, com a ciència de l'educació, no de l'educació tal o tal, sinó de l'educació en general (alguns autors encara precisen més i diuen l'"educació general", amb referència a l'educació o formació de les facultats pròpiament humanes –enteniment i voluntat) i d'aquesta base o tronc en diem Pedagogia General, llavors totes les branques possibles, és a dir, tots els camps especials o particulars a què es pot referir l'educació constituïran matèria de l'Educació Especial. O bé, dit d'una altra manera, seran Pedagogies Especials i, també, amb una terminologia que alguns prefereixen, Pedagogia Diferencial.

Potser encara, de forma un xic convencional, es podria afinar més i considerar: a. Pedagogia General, en la mesura que estudia l'educació en general o bé, si es vol, l'educació general; b. Pedagogia Especial o Diferencial, que estudia l'educació en relació amb l'edat, el sexe, les característiques psicològiques i les característiques socials dels educands, i c. Pedagogia Aplicada, en la mesura que els coneixements

pedagògics s'apliquen a diferents camps: sanitari, esportiu, artístic, tècnic, jurídic, etc. En aquest sentit, la Pedagogia de l'Esport seria pròpiament una Pedagogia Aplicada.

De totes maneres, ens cal considerar les diferents dimensions que ofereix el tractament pedagògic de l'esport. Si ens ho mirem bé, la Pedagogia de l'Esport participa dels tres grans àmbits que ara consideràvem de la Pedagogia: del general, de l'especial i de l'aplicat. En un sentit estricte, seria una Pedagogia Aplicada; però, en un sentit ampli, participaria dels tres àmbits, que se'n pot dir també dimensions característiques.

Si pensem en l'esport com a educació física, i per tant necessari a una educació integral de l'home, de les persones, veurem com l'educació física i esportiva, per ésser fonamental en la integració formativa o educativa, és una dimensió de l'educació general i, per tant, objecte d'estudi de la Pedagogia General. Aquesta no pot deixar de fer referència a tota la trajectòria vital humana i a tot el que forma part bàsica o fonamental de la formació: aspecte físic o corporal, aspecte cognitiu –sensorial o intel·lectual–, aspecte afectiu –els sentiments– i aspecte volitiu o tendencial –l'acció humana, la conducta–; incloent-hi, és clar, aspectes estètics, morals, socials... En aquest sentit, la Pedagogia de l'Esport, lligant-se amb l'Educació Física o formant-ne part, és matèria a considerar en la Pedagogia General.

Ara bé, si considerem l'educació física i esportiva com un bloc que pot ser estudiat pedagògicament com una branca d'estudi de la Pedagogia General o troncal, sense quedar, però, deslligada d'aquest tronc, o sigui, de tot el camp formatiu o educatiu de la persona, tindrem llavors la Pedagogia de l'Esport com una Pedagogia Especial (o, si volem, Diferencial), un estudi diferenciat i necessari de la Pedagogia.

Finalment, si ens fixem que del que es tracta és de veure fins a quin punt poden servir els coneixements i les tècniques pedagògiques per educar físicament i esportivament, o, dit d'una altra manera, com es pot aplicar la Pedagogia, l'Ensenyament, l'Educació a l'esport, cercant la seva adequació, el seu millorament i el seu entroncament amb la formació humana, ens trobarem amb una consideració aplicada de la Pedagogia i, per tant, haurem entès la Pedagogia de l'Esport com una Pedagogia Aplicada.

Heus aquí, doncs, com aquest estudi participa de tot el camp pedagògic.

Relació d'aquest estudi amb altres

Si volem indicar les relacions que aquest estudi i la seva pràctica corresponent té amb altres, ens adonarem tot seguit de les relacions següents:

1. Amb la *Biologia* (Biologia de la personalitat humana i de la conducta, Anatomia i Fisiologia humanes, Etologia humana o estudi del comportament humà, Ecologia humana –relació home i medi–) (DENIS, 1980; TERRISSE, 1983).

2. Amb l'*Antropologia* (General, Social i Cultural) (CALLEDA, 1981).

3. Amb la *Psicologia* (principalment General, Evolutiva i Social; no cal dir, amb la Psicologia de l'Esport i amb la Psicologia de l'Educació) (ANTONELLI, 1963; CHAPPUIS-RIoux, 1968; ISMAEL, 1972; BOUET, 1972).

4. Amb la *Sociologia* (General i Especial. Morfològica i Dinàmica. No cal dir, amb la Sociologia de l'Esport i amb la Sociologia de l'Educació) (MAGNANE, 1966; CRATTY, 1967; EDWARDS, 1973).

5. Amb la *Filosofia* (Antropològica, Social, Cultural, de l'Esport), la *Teoria de l'Educació* (concepte, finalitats i activitat educativa) i la *Teoria de l'Aprenentatge* (procés d'aprenentatge, modalitats) (DUFRENNE, 1950; ELWOOD-MAE MILLER, 1967; DI SCALA, 1970).

6. Amb la *Didàctica* i *Tecnologia Educativa* (Teoria del Currículum, Ensenyança-aprenentatge; Metodologies; Tècniques diverses) (GRÖSSING, 1981; HAAG-NIXON, 1989 (1990); PIÉRON, 1989 (1990)).

7. Amb la *Pedagogia Social* (Aspectes grupals, Animació sociocultural, Tècniques d'educació col·lectiva) (CHAPPUIS-RIoux, 1967; BIELEFELD, 1989 (90)).

8. Amb la *Història de l'Educació* (i la *Pedagogia*) i amb la *Història de les Institucions Educatives*, així com amb la *Història en general* (principalment Social, Cultural i de l'Esport) (GERBER, 1971; DIXON et al., 1981).

9. Amb el camp de l'*Expressivitat* i les seves tècniques (psicomotricitat; formes comunicatives i expressives) (GENTO PALACIOS, 1983; KIDD, 1989 (90)).

10. Amb el camps *jurídic* i *econòmic* (organització, legislació, administració, finançament) (GIL-PINILLOS, 1967; GONZÁLEZ-GRIMALDO, 1974; CONSOLO, 1976).

11. Amb el camp *mèdic* i de la *sanitat* (especialment, Medicina Esportiva i Educació Sanitària) (PETERSON-RENSTRÖM, 1988).

12. Amb el camp *polític* (regulació político-administrativa, projectes nacionals físico-esportius, supervisió...) (MEYNAUD, 1972; PIARD, 1974).

Aquestes relacions es podrien ampliar, passant revista a totes i cada una de les ciències o cada un dels estudis que serveixen alguna relació o importància respecte l'educació física i l'esport. També les podríem precisar un xic, tractant d'aprofundir l'indole de les relacions en cada cas, advertint les vessants que fan referència a l'esport o a l'educació física. Són molts, precisament, els punts de contacte, i ara no ens hi volem estendre, perquè ens apareix per si mateix força clar. Únicament insistirem una mica en una d'aquestes relacions, en l'apartat següent, potser perquè ens permet puntualitzar d'alguna manera el nostre concepte de Pedagogia de l'Esport.

Expressivitat i Pedagogia Esportiva

Val la pena de fixar-nos un xic en la relació que ofereixen l'Expressivitat i la Pedagogia Esportiva.

S'ha vingut a entendre per "expressivitat" la capacitat de manifestació, de projecció i, concretament, de *comunicació*, que els éssers vivents i, singularment, l'ésser humà poden desenvolupar. Amb referència a l'educació humana, s'ha anomenat "àrea d'expressió" el nucli curricular que comprèn les activitats encaminades a desenvolupar la capacitat de comunicació, tant en la seva funció pròpiament expressiva com en la comprensiva. Aquest domini ha esdevingut bàsic, totalment necessari. El seu contingut no sols són coneixements, sinó també afectes i accions. S'han acceptat com a àrees d'expressió les corresponents a les àrees lingüística, matemàtica, plàstica i dinàmica, segons que el subjecte educatiu utilitzi preferentment el llenguatge verbal, matemàtic, icònic-plàstic o corporal. Amb el nom d'*expressió corporal* es designa tota mena d'expressió que tingui el cos humà com a vehicle. Aquí entra, entre altres aspectes, tota la pedagogia de la comunicació no verbal i es veu clara la seva relació -de l'expressió corporal- amb la psicomotricitat, tan important en aquests estudis, així com també la seva aportació a la dramatització (AYMERICH, 1974).

Més directament encara ens interessa l'*expressió dinàmica*, que s'entén com la manifestació de l'individu, dins un sistema de comunicació, que utilitza l'activitat i el moviment del seu propi cos com a

forma d'expressió. En un context d'educació integral, ha estat una de les grans preocupacions de l'orientació de l'Escola Nova, que dóna molta importància al moviment i a l'exercici muscular. La importància que té de cara al desenvolupament psicològic de l'educand és determinada per la seva incidència en el perfeccionament de la "coordinació motriu" i en la mesura que, pel que sembla, a més de constituir un excel·lent vehicle de *manifestació psíquica*, contribueix a acréixer l'equilibri mental del subjecte (DOBBELAERE- SARAGOUSSI, 1974).

Sembla que ens acostem, doncs, amb aquesta expressivitat ben portada, ben conduïda, en aquell ideal de *Mens sana in corpore sano*, que abans remarcàvem en parlar de l'educació humanística. El seu valor, en l'àmbit estrictament educatiu, procedeix de la seva contribució al desenrotllament integral de la persona, i això tant perquè facilita l'ajust personal de l'individu com perquè permet d'establir una forma de comunicació en què el propi cos pot utilitzar-se com a emissor de missatges significatius. Aporta, doncs, un *valor comunicatiu*. Ara bé: cal també destacar, amb això, la seva aportació com a *valor social*, puix que acreix la comunicació entre els membres de la comunitat i, a més, afavoreix un clima de relacions més relaxades i menys conflictives (GENTO PALACIOS, 1983).

S'aconsella que, han de predominar, a l'hora de posar fins i objectius, els orientats a una *formació física*, entesa integralment, i cap al *perfecte domini corporal*. Però, no cal dir, sense que això porti cap a un hiperdesenvolupament de la simple coordinació muscular en detriment d'una educació integral ponderada. No es pot exagerar la preparació formativa. En nivells inicials (particularment abans del 10-11 anys), es creu que serà suficient un *tractament globalitzat* (una globalització formativa). Però amb posterioritat convé diferenciar progressivament els àmbits que l'expressió dinàmica abasta. Se solen considerar fonamentalment els àmbits següents:

- a) *expressió musical*, que inclou el cant, la dansa i el ritme;
- b) *dramatització*: mim, expressió corporal i art escènic; i
- c) *educació física*, a base de jocs, esports o gimnàstica, exercicis corporals organitzats (CHAPPUIS- RIOUX, 1968, 1972).

Així, l'educació física i esportiva quedaria compresa en un àmbit, molt important i enriquidor de la persona, amb dimensió individual i social, de l'expressivitat, veritable clau de volta d'una pedagogia activa (COLIN- LEMAITRE, 1979). La relació, per tant, entre expressivitat i Pedagogia esportiva és ben íntima; s'hi estableix una interdependència formal i activa. L'expressivitat esdevé promoció i resultat de tota manifestació comunicativa humana.

Estructura i contingut. Camps de treball

Si ara, pensant en un Pedagogia de l'Esport com a matèria important en l'àmbit educatiu i pedagògic (GRUPPE, 1976), volem esbrinar quina estructura i quin contingut li podem assignar, ens trobarem, crec jo, amb tres àmbits d'estudi, l'últim dels quals té una dimensió pràctica evident. Això no trenca la seva coordinació amb l'àrea de l'expressió, especialment l'expressió dinàmica, que es refereix en la seva forma pròpia a l'educació primària i potser la secundària, en un pla d'activitat, encara que l'expressivitat també té i ha de tenir un aspecte teòric i d'estudi. Sense contradir això, ara pensem en la Pedagogia de l'Esport com una matèria teòrico-pràctica per a cursos de preparadors esportius, de mestres o professors de bàsica, per a estudiants universitaris i, també, per a investigadors en el camp educativo-esportiu.

Dèiem abans que ens apareixen tres àmbits o camps de treball. Són, justament, aquests:

1. *Camp teòric o de fonamentació*, on s'estableix l'objecte, la finalitat i el sentit d'una Pedagogia de l'Esport. Proposa i justifica una sistemàtica de l'estudi –o els estudis– pedagògico-esportius. Enllaça aquesta matèria amb els fonaments biològics, amb l'Antropologia, la Psicologia, la Sociologia, la Pedagogia Social, l'Expressivitat, la Teoria de la Comunicació... i dóna unes bases pedagògiques per entendre i aprofundir el camp educativo-esportiu.

2. *Camp històric*. Estudia la història de l'educació física i esportiva, la de la pedagogia i els pedagogs en aquest sentit, la de les tendències i els mètodes, i la de les institucions que han portat a terme aquesta tasca. Té, naturalment, un aspecte descriptiu i un d'investigació, que inclou la captació i la interpretació dels fets, els productes, les etapes i l'evolució històrica en aquest àmbit.

3. *Camp didàctic*. Es refereix a la metodologia i a la tecnologia de l'educació esportiva, al seu ensenyament-aprenentatge, i, com tota didàctica, ofereix dos camps de treball: el d'una "didàctica general", que s'ocupa de l'ensenyament-aprenentatge de l'esport, i el d'una "didàctica especial", que s'ocupa dels diferents mètodes i procediments educatius en cada esport, en cada aspecte esportiu (jugadors, arbitratges, reglaments, organització, etc.). Potser se'n podria dir camp de les "didàctiques especials".

Creo que aquests tres camps poden agafar els diferents problemes que afecten l'educació esportiva, tant en l'aspecte sincrònic o situa-

cional, amb referència als problemes que ofereix actualment una Pedagogia de l'Esport, com en l'aspecte diacrònic o processual, en relació amb l'origen i evolució de les diferents qüestions que concernen aquest camp, o més ben dit, aquest triple camp de treball.

El contingut, doncs, d'una Pedagogia de l'Esport és força ampli, ja que no sols s'ocupa de fonamentar i sistematitzar l'educació física i esportiva (*Teoria de l'Educació Física i Esportiva*) i de descriure la seva trajectòria històrica (*Història de l'Educació Física i Esportiva*), sinó que es refereix a l'ensenyament en aquest àmbit, en sentit genèric i específic, és a dir, respecte a l'esport i els esports (*Didàctica de l'Educació Física i Esportiva; Didàctiques Esportives*).

Aquesta amplitud fa que, en uns estudis pedagògic-esportius, calgui delimitar els principals aspectes o tasques d'estudi i fins i tot diferenciar amb disciplines o matèries distintes la referència concreta al camp de treball de què es tracti, sense oblidar, però, la seva íntima relació. Els mètodes a aplicar són els propis de cada branca d'estudis, d'acció i investigació en cada terreny: teòrics (reflexius i empírics), històrics (descriptius i interpretatius) i didàctics (empírico-experimentals i pràctics o aplicats). A més, en cada aspecte, poden ser comparatius (BENNETT et al., 1975). També, de fet, les persones que es dediquen a la Pedagogia de l'Esport, segons les seves preferències i dedicacions, s'inclinen més cap a l'aspecte teòric –de fonamentació, conceptualització, sistematització, finalitat, crítica...–, cap a l'aspecte històric –procés temporal, evolució, tendències, autors, obres, institucions...–, o cap a l'aspecte didàctic –mètodes, tècniques, procediments, formes d'ensenyament, varietats metodològiques...

Així, es pot realitzar, amb millor coneixement de causa, el cultiu, el coneixement i el creixement de la pedagogia esportiva, sense oblidar mai el seu objectiu global, que té dos grans aspectes:

1. *Coneixement* cabal i precís de l'educació esportiva (sincrònic i diacrònic).

2. *Normativa* adequada per a una pràctica harmònica, humana i social, de l'esport (en sentit general –l'esport– o en sentit específic –els esports, cada esport).

Principals problemes

Podem enunciar alguns dels problemes principals de la Pedagogia de l'Esport, en la seva vessant teòrica, que es refereix als aspectes de fonamentació, tractant d'establir l'objecte, la finalitat i el sentit de la "pedagogia esportiva". Aquesta relació no és pas exhaustiva, ni molt menys; únicament indica alguns temes i problemes que poden ser importants i decisius. L'ordre en què s'enuncien no és del tot rigorós.

1. Problema de la *relació entre el cos i la ment*. Enllaça amb la famosa qüestió referent a la dicotomia cervell-ment. Es constata que no es pot parlar d'una pura independència corporal i, per tant, tampoc d'una independència de l'educació corporal; sempre s'ha de partir d'una interrelació entre el que és corporal o somàtic i el que és mental o psíquic.

2. Qüestió de l'*expressivitat física i esportiva*. Tracta d'esbrinar les notes conceptuals de la idea d'expressió i les característiques d'aquesta realitat humana. Cerca d'explicar l'expressivitat física i esportiva com a forma d'expressivitat dinàmica.

3. *Dimensions individuals i socials* de la formació esportiva. Distincions i relacions. Problemes. Valor cultural. Comunitat i esport. Les masses i l'esport. Interpretació filosòfica de l'esport (ànsia de superació?, esperit de l'aventura?, emblema consumista?...).

4. El *paper comunicatiu* de l'educació física i de l'esport. L'esport com a comunicació. Esport i llenguatge. Utilització de signes i símbols. Informació i codificació. La comunicació no verbal.

5. *Problema de la regulació o control* en l'esport i en l'educació física i esportiva. Necessitat de considerar aquest aspecte; la cibernètica de l'esport. Relació amb el punt anterior: informació i control en l'esport.

6. *L'optimització esportiva*. Si s'hi pot arribar per educació. Paper corrector i equilibrador de l'esport. L'entrenament com a optimització. Educació de l'hàbit esportiu.

7. *El ritme* en l'esport i en l'educació física i esportiva. Manifestacions rítmiques; modalitats. Valor del ritme; educació del ritme i educació pel ritme. Problemes i possibilitats.

8. Els considerats *elements primordials* de l'esport: el joc, l'exercici físic i la competició. Discussió sobre la seva importància. Fenomenologia del joc en relació amb l'esport. El problema de la competitivitat.

9. *Els valors esportius*. Axiologia esportiva. L'esport com a desenvolupament humà i social. L'esport com a conscienciació. L'esport com a harmonia psico-física. L'esport com a sanitat. L'esport com a alliberament.

10. *Compliment ètic* de l'esport. Aspectes individuals i socials en aquest sentit. Responsabilitat. Sentit de justícia. Solidaritat. Cordialitat. Tolerància. Contribució a la pau.

Alguns problemes importants estan inclosos en aquests apartats, potser en forma sobreentesa. Per exemple, la qüestió de l'educabilitat de l'esport en l'apartat 1; la psicomotricitat, en els apartats 1 i 2; el llenguatge esportiu, en els apartats 2 i 3; la qüestió dels equips, la coordinació i col·laboració esportiva i de l'agressivitat, en l'apartat 3; l'eficàcia, en l'apartat 6; etcètera. Recordem que els temes històrics i els de metodologia esportiva i de l'educació física i esportiva formen part d'uns altres àmbits (històric, didàctic) de la Pedagogia de l'Esport (GRÖSSING, 1981). Aquesta planteja qüestions candents, que afecten l'home i la societat i també el problema general de l'educació (GUILLEMAIN, 1966; PIÉRON, 1989 (1990)). Potser no els hem sabut sistematitzar tots, o la major part d'ells; en tot cas, hem volgut indicar que la Pedagogia de l'Esport té prou contingut teòric i pràctic i prou importància pedagògica (HAAG, 1978 i 1981).

En un curs o cursos de Pedagogia de l'Esport, a la "Teoria de l'Educació Física i Esportiva" li correspon un paper rellevant, perquè planteja temes i qüestions indispensables i molt actuals en les diverses dimensions filosòfiques, antropològiques, psicològiques, sociològiques i culturals que comprèn.

Educació del ritme i pel ritme

De la mateixa manera que abans, en parlar de la relació d'aquest estudi amb els altres, hem volgut destacar, per posar-ne un exemple significatiu, la important relació de l'expressivitat i la pedagogia esportiva, ara també ens sembla oportú de posar en relleu –entre els temes i problemes interessants de la Pedagogia de l'Esport– la qüestió que fa referència a *l'educació del ritme i pel ritme*, que correspon al punt 7 que, en l'enunciat dels principals problemes, esmentàvem. Em sembla que tots som conscients de la importància que té el ritme en la Biologia, en l'Antropologia i la Psicologia i, no cal dir-ho, en la Pedagogia (SANVISENS H., 1989). N'hi ha prou de recordar la importàn-

cia cabdal que implica la qüestió dels ritmes d'aprenentatge. Ara volem fer esment del fet, ben observat per psicòlegs i pedagogs, que el ritme, entès com a periodicitat i cadència, també té una gran importància en l'educació. En el cas de l'educació física i esportiva, aquesta importància és, certament, evident. No és sols un tema teòric; afecta també la didàctica, en les seves dues dimensions.

Entre altres qüestions interessants dintre aquesta temàtica, convé distingir entre "educació del ritme" i "educació pel ritme", que es confonen en estudis de caràcter general. L'educació pel ritme va dirigida generalment als nens afectats d'una manera o una altra de debilitat profunda; per mitjà d'aquesta educació pel ritme es procura aprofitar el caràcter esportiu de les manifestacions rítmiques elementals per intentar una acció educativa. L'educació del ritme té per objecte afinar la percepció del ritme i la seva expressió corporal, generalment en nens normals. També hi ha la possibilitat d'aplicar aquesta educació *del* ritme a infants que ja han rebut una educació *pel* ritme amb finalitat de fer-los avançar més (FRAISSE, 1976).

Seguint Fraisse, es poden veure les particularitats de totes dues orientacions. En l'educació pel ritme té importància la utilització de la música. "La música i el ritme –diuen els Robins en el seu llibre *Rythmique éducative*–, transformats en moviments pel cos del nen, li obren pas a la percepció" (ROBINS, 1970). Aquesta educació va dirigida a nombroses categories de nenes i nens en particular a tots aquells que, afectats de debilitat profunda, són insensibles a les tècniques educatives habituals. S'aplica també als que, encara que menys afectats en el seu desenvolupament general, es caracteritzen per una forta inèrcia o bé per excessiva inestabilitat motora. En tots aquests casos, no es fa pas un ús exclusiu del ritme; és un més entre altres mitjans educatius. A voltes es conserva una certa sensibilitat pel ritme quan altres formes comunicatives falten. S'ha de saber aprofitar aquest gran vehicle de relació comunicativa. Llavors, s'ha dit, el ritme és un mitjà d'"establir una comunicació entre els nens i el món exterior" (HIRSCH, 1966; COMPAGNON-THOMET, 1966).

L'educació del ritme, sien quines sien les seves varietats, es presenta com a educació conjunta del moviment, de la percepció i de la coordinació del gest i el so. Aquesta educació pot seguir diferents direccions i, en efecte, han estat diferents segons les escoles i els temps. Cap a 1920, com a conseqüència de l'impuls que li dona el notable educador francès Jacques Dalcroze, es va dirigir cap a la rítmica, ordenada com està a la cultura musical. "Per al desenvolupament –deia– de l'instint rítmic i mètric musical, del sentit de l'harmonia plàstica i de l'equilibri dels moviments i la regularització dels

hàbits motors". Aquesta regularització habituadora interessa molt en l'educació física. Als alumnes "arrítmics" els feia fer estructures rítmiques amb el cos enter. Una mica aquell procés rítmic de la dansa que practicava i ensenyava Isadora Duncan. El seu mètode es basava –i encara es basa– en experiències corporals i en l'anàlisi de sensacions físiques (DALCROZE, 1920).

Per resumir, l'educació rítmica comença cercant sincronitzacions entre moviments alternants i estímuls repetits. Des del començament recolza en la captació de l'anomenat grup rítmic i en la combinació, almenys, de dues posicions del moviment: a baixar i aixecar els braços, per exemple. Esdevé fonamental que es distingeixin les mides, és a dir, els grups rítmics: un braç pot seguir la primera mida, l'altre la segona, i així successivament. Posicions i mides es van compassant, aconseguint un moviment rítmic, el que en diríem també una mobilitat rítmica. Aquest mètode ofereix algunes variants (FRAISSE, 1976, p. 211-212).

Es pot acceptar que, en la nostra època, seguint la línia general de l'evolució pedagògica, els mètodes d'educació rítmica no arrenquen estrictament ni del solfeig ni de la música, sinó dels ritmes espontanis i naturals del nen per tal d'obligar-lo a prendre'n consciència i estabilitzar-los. Captar i regular, doncs, els propis ritmes naturals del cos, en el seu mateix desenvolupament. Christiane Boucquey, en els anys setanta, definia dotze moviments tipus que reagrupava en cinc classes: el salt (amb els peus junts), el galop, els saltironeig, el pas de cursa i la marxa. No es manifesten a la mateixa edat. S'ha de procedir a reforçar gradualment l'acció rítmica. D'acord amb aquest mètode, l'educació del ritme es posa al servei de l'educació física a base de ritmes amb predomini de les formes simples. S'estableix una periodicitat de moviments i una sincronització harmònica de les accions (BOUCQUEY, 1970).

Els autors i educadors especialitzats en aquest domini han innovat i continuen innovant. Es pot parlar d'una veritable evolució pedagògica en el camp de la metodologia de l'educació rítmica, tant pel que fa a l'educació musical com pel que fa a l'educació física. En l'últim aspecte, podríem intentar una síntesi dels propòsits. Es tracta d'un desenvolupament de les coordinacions senso-motors o expansions de les formes motòriques espontànies. També en diríem formes rítmiques naturals que el nen i la nena copsen i valoren. Aquestes ensenyances s'encaminen a aconseguir que els nens prenguin consciència de les possibilitats i les resistències del seu cos, cerquin millorar la seva presència, la coordinació i efectivitat dels seus moviments; es tracta d'ensenyar-los, en fi, els ritmes percebuts en ells mateixos, d'utilit-

zar-los convenientment, regularitzar la seva conducta corporal, harmonitzar la seva pròpia activitat amb la dels altres. Així es va aconseguint la sincronització de què abans parlàvem. Això és certament útil en la Pedagogia de l'Esport.

En aquesta direcció, en aquest camp, ben suggestiu per cert, els temes es diversifiquen. Hi ha molta tasca a fer, moltes coses a estudiar. Podria ser, tanmateix, interessant considerar els biorritmes en l'esport (MURADOVA, 1985) i procedir a una sistematització dels diferents aspectes teòrics i didàctico-metodològics que ofereix el ritme en l'educació física i esportiva; per exemple, la qüestió de l'aprenentatge del ritme, a què abans ens referíem, ens donaria molta informació important i ens proporcionaria camins ben útils en la formació esportiva (AYENSU-WHITFIELD, 1984). Però crec que aquest punt és suficient per copsar la importància i la utilitat de considerar el tema del ritme en l'activitat física i esportiva i, no cal dir, en el seu estudi pedagògic.

Molts dels aspectes indicats en aquest article es coneixen més o menys i es tenen en compte des de fa anys, com a objectius, problemes, metodologia, història, sistemàtica, etc., de l'educació física i esportiva (PIÑERO, 1976; GIRALDOS, 1978; PILA TELEÑA, 1980 i 1981; CAGIGAL, 1983; BUENDÍA i altres, 1983; HAAG-NIXON, 1989-90; PIÉRON, 1989-90). Alguns, en el seu enfocament cultural i pedagògic, poden interessar, de cara a nous desenvolupaments. Hi ha qüestions, com la violència en l'esport (SANVISENS, 1986), que afecten diverses disciplines psico-sòcio-pedagògiques. Cal procedir a l'anàlisi adequada de cada situació i de cada aspecte. A voltes interessa més una perspectiva de síntesi. La investigació resta oberta. Es pot anar construint una disciplina sistemàtica en aquesta direcció. Sobretot, interessa aquí, ultra la seva possible utilitat als educadors físics i esportius i als centres pedagògics, preveient la importància que el nostre tema pot tenir amb vista als pròxims Jocs Olímpics (VALLVERDÚ, 1989), fomentar els coneixements i estimular els afanys pedagògics que poden activar, millorar i enlairar l'educació esportiva.

Referències bibliogràfiques

- ANTONELLI, F. (1963): *Psicologia e psicopatologia dello sport*. Roma.
 ARMPÑD, T. (1940): *Ensayos sobre educación*. Ed. cast. Madrid.
 AYENSU, EDWARD S., i WHITFIELDS, PHILIP (1984): *Los Ritmos de la Vida*. Madrid, Edit. Debate; v. "Un sentido del ritmo. Aprendizaje del ritmo", pp. 165 ss.

- AYMERICH, C. i M. (1974): *La expresión, medio de desarrollo*. Barcelona, Nova Terra.
- BAÑERES, ENRIC; SEABRA, MANUEL DE; I BONET, ESTER (1989): *Diccionari de l'Esport*. Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana. Generalitat de Catalunya. Secretaria General de l'Esport.
- BENNETT, B.; HOWELL, M.; SIMRI, U. (1975): *Comparative Physical Education and Sport*. Filadelfia, Pennsylv. (USA), Lea and Febiger.
- BETANCOR, MIGUEL ÀNGEL (1989): Conferència sobre *Origen de la Educación Física en España*. Facultat de Pedagogia. Depart. de Teoria i Història de l'Educ. Univers. de Barcelona, 18 de maig de 1989.
- BIELEFELD, J. (1989, apareix el 1990): "Educación física, Actitudes hacia", *Enciclopedia Internacional de la Educación*. Barcelona-Madrid, Minist. Educ. y Cien. Ed. Vicens Vives, vol IV, pàg 1802-1803.
- BOUCQUEY, CHRISTIANE (1970): *Le rythme en éducation physique*. Paris.
- BOUET, M. (1972): "La psicología y los deportes". *Citius, Altius, Fortius*. Madrid.
- BUENDÍA, CAROLINA; ANTÚNEZ, ALÍCIA; ANTÚNEZ, XAVIER; BUENAVISTA, JAUME (1983): "Objectius i problemàtica de l'Educació Física". *Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, núm. 45, Barcelona, oct.-des., pàg. 25-26.
- CAGIGAL, JOSÉ MARÍA (1975): *El deporte en la sociedad actual*. Madrid, Prensa Española-Magisterio Español (V. espec. pàg. 9-14).
- CAGIGAL, JOSÉ MARÍA (1983): "Educación Física". *Diccionario de las Ciencias de la Educación*. Madrid, Diagonal-Santillana, vol. I, A-H, pàg. 489-491.
- CALLEDA, JEAN-PAUL (1981): "Sport et anthropologie". *Corps et culture*, EPS, núm. 160-161.
- CAZORLA PRIETO, LUIS M^a (1979): *Deporte y Estado*. Barcelona, Labor, Col. "Politeia" (V. espec. III, F) "El deporte-educación o la educación física", pàg. 116-128).
- CHAPPUIS, R., RIOUX, G. (1967): *L'équipe dans les sports collectifs*. Paris.
- CHAPPUIS, R., RIOUX, G. (1968): *Les bases psychopédagogiques de l'éducation corporelle*. Paris; *Eléments de psychopédagogie sportive*. Paris, 1972.
- COLIN, L., I LEMAITRE, J. M. (1979): *El potencial humano*. Trad. M^a Rosa Bassols. Barcelona, Kairós.
- COMPAGNON, G., I THOMET, M. (1966): *Educación del sentido rítmico*. Buenos Aires, Kapelusz.
- CONSOLO, G. (1976): *Sport. Diritto e Società*. Roma, Armando Armando, Ed.

- COUBERTIN, PIERRE DE (1922): *Pédagogie sportive*. Paris.
- CRATTY, B. J. (1967): *Social dimensions of physical activity*. Englewood Cliffs, Nova Jersey.
- DALCROZE, JACQUES (1920): *Le rythme, la musique et l'éducation*. Lausanne, Jobin.
- DENIS, DANIEL (1980): *El cuerpo enseñado*. Barcelona-Buenos Aires, Paidós.
- DIEM, KARL (1966): *Historia de los Deportes*. Ed. cast. Barcelona, Luis de Caralt, vol. II, pàg. 7 (trad. cat. del frag. cit. per l'autor d'aquest article).
- DISCALA, G. (1970): *Filosofia e scienza dell'educazione fisica e dello sport*. Torino.
- DIXON, J.; MCINTOSH, P.; MUNROW, A.; WILLETS, R. (1981): *Landmarks in the History of Physical Education*. Ed. revisada. Londres, Roudledge and Kegan Paul.
- DOBBELAERE, G., i SARAGOUSSI, P. (1974): *Técnicas de expresión corporal*. Barcelona, Oidà.
- DUFRENNE, M. (1950): "La Philosophie du Sport". *Éducation Physique et Sport*, 1.
- EDWARDS, H. (1973): *Sociology of Sport*. Homewood, Ill.
- ELWOOD CRAIG, D., i MAE MILLER, D. (1967): *The philosophic process in physical education*. Filadelfia, Penn. (USA).
- FRAISSE, PAUL (1976): *Psicología del ritmo*. Madrid. Ed. Morata; cap. XI, "Educación por el ritmo y educación del ritmo", pàg. 207-214.
- GENTO PALACIOS, SAMUEL (1983): "Expresión dinámica". *Diccionario de las Ciencias de la Educación*. Madrid, Diagonal/Santillana, vol. I, A-H, pàg. 618-619.
- GERBER, E. (1971): *Innovators and Institutions in Physical Education*. Filadelfia, Penn. (USA), Lea and Febiger.
- GIL DE LA VEGA, E., i PINILLOS, P. J. (1967): *La proyección económica del deporte*. Madrid, Cabal.
- GILLET, B. (1949): *Histoire du sport*. Paris, Presses Universitaires de France.
- GIRALDOS, M. (1978): *Metodología de la educación física*. Buenos Aires, Studium.
- GONZÁLEZ-GRIMALDO, M. C. (1974): *El ordenamiento jurídico del deporte*. Madrid, Civitas.
- GRÖSSING, S. (1981): *Handbuch zur Pädagogik und Didaktik des Sports*. Vol. I, 3^o ed., Bad Homburg, Limpert.
- GRUPPE, O. (1976): *Teoría pedagógica de la educación física*. Madrid, Instituto Nacional de Educación Física.
- GUILLEMAIN, B. (1966): *El deporte y la educación*. Buenos Aires.
- HAAG, H. (Comp.) (1978): *Sport Pedagogy. Content and Methodology*. Baltimore, Meryland (USA), University Park Press.

- HAAG, H. (Comp.) (1981): *Sporterziehung und Evaluation*. Schorndorf, Hofmann.
- HAAG, H., i NIXON, J. E. (1989, apareix 1990): "Educación física: programas", *Enciclopedia Internacional de la Educación*. Barcelona-Madrid, Minist. Educ. y Cien. -Edit. Vicens Vives, vol. IV, pàg. 1813-1818.
- HIRSCH, TH. (1966): *Musique et rééducation*. París, Neuchâtel, Delachaux & Niestlé.
- ISMAEL, H. (1972): *Psychological aspects of Physical Education and Sports*. Londres, Kane, Routledge and Kegan P.
- JACOBSON, P. C. i VALENTINE, A. (1986): *Educación física*. Barcelona, CEAC.
- JEWETT, A. E. (1975): *Actas del Seminario Internacional de Psicopedagogía del Deporte*. Karlsruhe, oct. (V. HAAG, 1978, pàg. 213-225).
- KIDD, B. (1989, apar. 1990): "Educación física para adultos", *Enciclopedia Internacional de la Educación*. Barcelona-Madrid, Minist. Educ. y Cien. - Edit. Vicens Vives, Vol. IV, pàg. 1799-1802.
- KILLANIN, L., i RODDA, J. (1984): *The Olympic Games*. Nova York, Collier-Macmillan.
- LOWE, B.; KANIN, D.; STRENK, A. (1978): *Sport and International Relations*. Champaign, Illinois, Stipes.
- MAGNANE, G. (1966): *Sociologie du Sport*. París, Gallimard.
- MEYNAUD, J. (1972): *El deporte y la política*. Barcelona, Hispano-Europea.
- MIRANDA VINUELAS, JULIÀ (1990): *El culto al cuerpo en una era incierta*. Banyoles, Girona (inèd.). -Resum de *Cultura y cultura corporal*. Tesi doct. inèd., diríg. per Jaume TRILLA. Univ. de Barcelona, Fac. de Pedagogia, 15-XII-1989.
- MURADOVA, VERA (1985): *Biorritmos*. La Habana (Cuba), Edit. Científico-Técnica; cap. XVI, "Biorritmos en el deporte", pàg. 129-131.
- NIXON, J. E., i JEWETT, A. E. (1980): *Teaching Physical Education: From Command to Discovery*. Columbus, Ohio (USA), Merrill.
- PETERSON, LARS, RENSTROM, PER (1988): *Lesiones deportivas*. Barcelona, Edit. Jims, S.A.
- PIARD, C. (1974): *Vers une nouvelle politique sportive*. París, Edit. Amphora.
- PIÉRON, M. (1982): *Analyse de l'enseignement des activités physiques*. Bruxelles, Minist. de l'Éduc. Nacion. et de la Cult. Franç. - Trad. cast. A. GENES RAMIS, *Enseñanza de las actividades físicas y deportivas*. Unisport, Andalucía, 1988.
- PIÉRON, M. (1989, apar. 1990): "Educación física: enseñanza", *Enciclopedia Internacional de la Educación*. Barcelona-Madrid, Minist. Educ. y Cien. - Edit. Vicens Vives, vol. IV, pàg. 1803-1813.

- PILA TELEÑA, A. (1980): *Metodología de la educación físico-deportiva*. Madrid, A. Pila Teleña.
- PILA TELEÑA, A. (1981): *Educación físico-deportiva. Enseñanza. Aprendizaje*. Madrid, A. Pila Teleña.
- PIÑERO GIL, A. (1976): *Educación Física y Deportes*. Madrid, UNED, "Unidades didácticas".
- ROBINS, F., ROBINS, J. (1970): *Rythmique educative*. París, Neuchâtel, Delachaux & Niestlé.
- SANVISENS HERREROS, ALEJANDRO (1989): *Ritmos y relojes biológicos. Introducción a la Cronobiología*. 2 vols. Barcelona, PPU.
- SANVISENS I MARFULL, ALEXANDRE (1986): "Violencia en el deporte", a *Nos acercamos. 1985. Los temas del año*. Barcelona, Difusora Internacional, pàg. 224-241.
- SEYBOLD, A. (1974): *Principios pedagógicos en la educación física*. Buenos Aires, Kapelusz.
- SUREDA GARCÍA, B. (1985): "Los inicios de la difusión del método de Pestalozzi en España. El papel de los diplomáticos españoles en Suiza y de la prensa periódica", *Historia de la Educación*. Revista interuniversitaria. Edic. Univ. Salamanca, núm. 4, gener-des. pp. 35-62. – Segueix les línies del seu important estudi *Del pestalozzianismo al movimiento normalista. Los métodos educativos en el tránsito del antiguo al nuevo régimen en España (1803-1839)*. Tesi doct. inèd., dirig. E. REDONDO. Barcelona, Univers. Fac. Filos. i Ciènc. de l'Educ., 1 oct. 1982.
- TERRISSE, A. (1983): *Le concept de corps*. Tesi doctoral. Toulouse, Université Paul Sabatier.
- VALLVERDÚ, JORDI (1989): "Els Jocs Olímpics a Barcelona: Una bona oportunitat per a l'educació física i l'esport a l'escola", *Perspectiva Escolar*, núm. 133, *Els Jocs Olímpics. Una primera aproximació*. Barcelona, pàg. 14-18; v. també articles de MARTA CARRANZA (pàg. 7-13), MERCEDES LUZ GONZÁLEZ (pàg. 19 ss.), PERE MIRÓ (pàg. 28-30) i MARTÍ PERARNAU (pàg. 31-33).

Abstracts

Tras hacer notar la importancia y actualidad del deporte, se pone de relieve su interés pedagógico y se ofrece una breve síntesis histórica de la educación física y deportiva. Seguidamente se procede a realizar unas puntualizaciones sobre dicha educación y, a continuación, a la justificación de una Pedagogía del Deporte, encuadrándola, en sus dimensiones, como una pedagogía general, especial (o diferencial) y aplicada. Se enuncia la relación de este estudio con los demás y, especialmente, se destacan doce decisivas relaciones con ciencias, estudios o tratamientos importantes. De tales relaciones, se hace una referencia algo más detenida a la expresividad y la pedagogía deportiva. Finalmente, se indican resumidamente la estructura y el contenido de la materia, advirtiendo tres de sus ámbitos o campos de trabajo - teórico, histórico y didáctico-; en relación con el campo teórico, se mencionan diez grandes problemas, señalando algunas cuestiones básicas que plantean. Un de dichos problemas, la educación del ritmo y por el ritmo, se expone como ejemplo de la importancia de esta temática, entre los distintos aspectos interesantes de la pedagogía deportiva.

Après avoir remarqué l'importance et l'actualité du sport, on met en relief son intérêt pédagogique, en rajoutant une courte synthèse historique de l'éducation physique et sportive. Aussitôt après, on entame la réalisation des précisions sur cette éducation et, ensuite, on justifie une Pédagogie du Sport, en l'intégrant, dans ses dimensions, en tant que pédagogie générale, spéciale (ou différentielle) et appliquée. On annonce le rapport de cette étude avec les autres et, spécialement, on souligne douze rapports décisifs avec des sciences, des études ou des traitements importants. Parmi ces rapports il est plus longuement question de l'expressivité et de la pédagogie sportive. Finalement, on montre en résumé la structure et le contenu de la matière, en remarquant trois cadres ou domaines de travail - théorique, historique et didactique- et, en rapport avec le domaine théorique, on cite dix problèmes de première importance et les question ou fondamentales qu'ils posent. Un de ces problèmes, celui de l'éducation au rythme et pour le rythme, est exposé en tant qu'exemple de l'importance de ce sujet, parmi beaucoup d'aspects intéressants de la pédagogie sportive.

After pointing out the importance of sport and its current popularity, its usefulness in education is emphasised and a summarised history of physical education and sport in schools provided. Some considerations are then made about physical education, and an argument is made in favour a theory of sports education which could variously be a general, special (or differential) or applied educational theory. The relationship of these studies with all others is pointed out, and twelve connections of particular importance with the sciences, studies or major courses of treatment are pointed out. Special attention is paid here to expression and to sports education. Finally, a summary is given of the structure and contents of the subject, which is divided into three working areas, the theoretical, the historic and the didactic. Regarding the theoretical area, ten main problems are pointed out, with the basic problems they pose. An example of the importance of this subject is provided through discussion of one of these problems, that of the teaching of rhythm and of teaching through rhythm, one of the many interesting aspects of sports education.